

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Геселева Олексія Валерійовича на тему:
«Праворозуміння та розсуд у правозастосовній діяльності.
Теоретико-правове дослідження», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія
держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Наближення правової системи Україні до європейських та світових стандартів, реформування, у тому числі, основних засад нормативно-правового регулювання, що відбувається останнім часом, з об'єктивною необхідністю актуалізує питання розуміння права, його сутності та визначальних ознак. Такий процес супроводжується змінами у сприйнятті права та фундаментальних підстав його існування, переконанням щодо легітимного та рівноцінного функціонування плюралістичних поглядів на сутність права, відсутністю єдиного можливого, моністичного підходу до оцінки та пізнання правової реальності тощо.

Особливого значення альтернативні підходи до розуміння права, розширений погляд на нього, що не обмежується лише позитивістським, або іншим, винятковим типом праворозуміння, набуває для правозастосовної діяльності, у ситуації правової невизначеності та колізійності чинних правових приписів. Адже чинне законодавство, тим більше у період його швидких трансформацій, у багатьох випадках не встигає надавати необхідну правову регламентацію обставинам, що її потребують.

Як наслідок, наукові розробки, що зосереджуються на проблематиці праворозуміння, вимагають комплексних методів та виважених, об'єктивних різнобічних підходів до такого складного, багатоваспектного явища як право, насамперед, у контексті його практичного застосування, впливу праворозуміння на формування розсуду суб'єкта правозастосовної діяльності під час вирішення нормативно не врегульованих, але юридично значущих фактів.

Зазначене зумовлює актуальність та наукову і практичну цінність наукової роботи Геселева Олексія Валерійовича на тему «Праворозуміння та розсуд у правозастосовній діяльності. Теоретико-правове дослідження».

Представлена дисертаційна робота відрізняється помітною методологічною культурою, новизною та аргументованістю своїх висновків. У ній висвітлено широке коло нових проблем і оригінальних авторських підходів щодо їх вирішення. Автор коректно і вдало полемізує, аргументує свої судження, пов'язує загальнотеоретичні питання з конкретним емпіричним матеріалом та практичними проблемами, що потребують вирішення під час правозастосування.

Робота, запропонована Геселевим О.В. характеризується системним підходом до предмету дослідження та вдало структурно побудована. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, які містять 9 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Структура повністю відповідає меті, завданням і предмету дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел юридичного та методологічного спрямувань з проблематики праворозуміння та його окремих типів.

У цілому, комплексний підхід до використання різноманітних методів дав змогу всебічно розглянути предмет дослідження, а саме: правові підстави та механізм взаємодії різних аспектів існування права як єдиної правової реальності, а також вплив праворозуміння та його різних типів на формування розсуду при обґрунтуванні та прийнятті рішень під час правозастосовної діяльності.

Зміст дисертації повною мірою відповідає вимогам паспорту спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації не викликає сумнівів. Положення дисертації

реально ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора.

Дослідження містить наукові положення та науково аргументовані висновки у галузі теорії права, що розв'язують важливі наукові завдання – визначення концептуального змісту, типології та теоретико-правової сутності праворозуміння, встановлення фундаментальної ідеї права як соціального явища та її вплив правозастосування у різних ситуаціях, розкриття поняття та значення розсуду у правозастосовній діяльності, надання теоретико-правового обґрунтування впливу праворозуміння, як процесу пізнання взаємодії різних аспектів права у межах єдиної автономної соціально-правової реальності, на розсуд правозастосувача при прийнятті рішень під час правозастосовної діяльності.

Дисертаційне дослідження характеризується новизною наукових підходів до теоретичних та практичних проблем праворозуміння та його впливу на розсуд особи, що застосовує право.

Поміж іншого, варто відмітити, низку висновків і положення роботи, що мають оригінальний характер та є новим словом у вітчизняній теоретико-правовій науці, заслуговуючи на увагу та підтримку. Передусім – авторський підхід до способу визначення смислу праворозуміння як, насамперед, сприйняття та відображення різних аспектів існування права як єдиного феномену та об'єктивної соціальної реальності. Розвиваючи тему авторського підходу, слід наголосити на міждисциплінарному характері запропонованої до розгляду роботи. Наприклад, те ж таки твердження про розуміння права крізь призму сутності всієї правової системи суспільства, а відтак і правової політики й ідеології держави, соціальну сутність права (С. 21, 32) становить безумовний інтерес як для правознавства, так і для теорії державного управління та політології.

Запропоновано нове положення щодо динамічного підходу до праворозуміння, який передбачає сприйняття права у парадигмі співвідношення, взаємодії й розвитку різних взаємопов'язаних і

взаємозалежних проявів феномену права у вигляді норм-принципів (або ідеї права), які у найбільш узагальненому, універсальному вигляді встановлюють основні засади та межі відповідних праводомогань і зобов'язань, норм – переживань, як внутрішніх, емоційно – інтелектуальних уявлень про взаємні права й обов'язки, що мають найбільш значущий, домінуючий характер, норм-текстів (у загальноприйнятому смислі), норм-відносин (або норм-дій, безпосередньо створених або сформованих у результаті активної діяльності учасників комунікативних відносин). В результаті різноманітні прояви феномену права сприймаються як аспекти існування єдиного феномену права (С. 157). До речі, особливо цікавими є міркування стосовно критерію правозастосовної діяльності, що має безперечне практичне значення.

Доволі цікавим є аналіз різнорівневої структури елементів внутрішнього переконання з метою застосування даної категорії у право розумінні, різних концептуальні моделей щодо процесу формування мотивів поведінки. Зокрема, процес вибору норм поведінки розглядається з точки зору етичного, аксіологічного, раціонального (логічного), психологічного підходів. Розкриваються закономірності процесів вибору вказаних мотивів, вплив цінносних переконань особи на формування таких мотивів та значеннєсву (сміслову) сферу особистості (підрозділ 2.2)

Загалом, автор пропонує динамічний підхід до право розуміння в цілому. Відтак, висуваючи послідовне, логічне обґрунтування механізму впливу праворозуміння на формування розсуду правозастосувача. Сутність останнього у ситуації правової невизначеності розглядається, насамперед, як усвідомлена можливість вибору певних варіантів правомірної поведінки щодо вирішення правової колізії. Реалізації цього вибору, передуює вибір правової норми, на підставі якої буде вирішена ця колізія. Відповідно вибір правової норми чи способу вирішення колізії ґрунтується на виборі чи наданні пріоритетного значення певному аспекту чи формі існування права, правової реальності, до якої ця норма належить. Останній залежить від типу праворозуміння, тобто сприйняття сутності, смислу та тих визначальних ознак

права як явища, які є домінуючими для суб'єкта правових відносин, або мають домінуючий характер для певної соціальної групи чи в цілому для соціуму, до яких він належить.

При з'ясуванні підстав для визначення меж розсуду суб'єкта правозастосовної діяльності при обґрунтуванні та прийнятті відповідних рішень, крізь призму кримінального судочинства, роз'яснюється, що однією з таких підстав є необхідність виконання уловненованими державною посадовими особами обов'язків щодо вжиття всіх заходів для охорони прав і законних інтересів учасників судочинства, що обумовлено їх важливим значенням для кожної окремої людини, суспільства, держави, інтереси яких повинні бути захищені.

Крім того, зазначається, що надавши можливість розсуду правозастосувачу, законодавець повинен позначити його межі, варіанти контролю й відповідальність та наслідки, які можуть наступити у разі порушення цих меж. В якості прикладу вказується, що реалізація повноважень державних органів і посадових осіб у кримінальному судочинстві повинна бути обмежена, зокрема, необхідністю дотримання й забезпечення реалізації прав і законних інтересів його учасників, можливістю діяти тільки у межах, дозволених законом, при чіткому дотриманні та виконанні міжнародно-правових і конституційних норм, а також загальних (засадничих) положень процесуального права тощо.

Заслужують на першочергову увагу і результати дослідження чинників, що впливають на межі розсуду суб'єкта правозастосування. Такі межі насамперед залежать від типу праворозуміння, притаманному такому суб'єкту або певній соціальній групі, до якої він належить, особливості конкретних ситуацій, які потребують правового вирішення, змісту чинних законодавчих приписів та правозастосовної практики, що сформувалась на момент вирішення колізії або прогалини у праві.

У зв'язку з цим, доводиться взаємоумовленість таких правових понять, як розсуд і правозастосовна практика. З одного боку, правозастосовна

практика виступає своєрідним орієнтиром для судді та інших правозастосувачів, у багатьох випадках вона фактично і визначає сам розсуд. З іншого боку, у ході здійснення своєї діяльності правозастосувачі створюють сталої практику застосування права, яка у подальшому набуває законотворчих форм (С 227-228)

І, знову повертаючись до питання практичної значимості роботи, акцентуємо увагу на влучних авторських міркуваннях щодо можливості використання судами аналогії права в якості однією з форм судової правотворчості, що дасть змогу заповнити низку прогалин у законодавстві.

Таким чином, установка на певне сприйняття і розуміння права, надання переваги тим чи іншим його аспектам та формам, визначає й найбільш оптимальний та прийнятний для суб'єкта чи групи суб'єктів-учасників суспільних відносин, вибір правової норми та відповідного їй варіанту правомірної поведінки (С. 280).

Наукову і практичну цінність дисертації підтверджують можливості застосування її результатів: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретико-правових проблем праворозуміння та реалізації права; у правотворчості – у процесі підготовки проєктів нових і вдосконалення чинних законодавчих актів; у правозастосовній діяльності – з метою правильного тлумачення чинних нормативно-правових актів, а також інтерпретації та застосування інших джерел права з метою усунення наявних правових прогалин органами державної влади й іншими суб'єктами правозастосування; у навчальному процесі – положення й висновки, зроблені в дисертації, можуть бути використані під час вивчення таких навчальних дисциплін як «Теорія держави і права», «Історія політичних і правових вчень» у вищих навчальних закладів юридичної освіти при підготовці фахівців зі спеціальності «Правознавство», у процесі вдосконалення робочих навчальних програм і планів лекцій, тренінгів та семінарських занять, а також при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів.

аспірантів та студентів. Врешті, сама робота має чітко зумовлену практичну значимість з огляду на саму суть правозастосовної діяльності.

Поряд із цим, рецензована робота має і певні недоліки, зокрема низку недостатньо аргументованих тверджень, що потребують додаткових пояснень

1. Передусім, це навіть не стільки зауваження скільки побажання, впадає у вічі, що при ретроспективному аналізі підходів досліджуваного явища, розглядаючи підходи тих чи інших мислителів Нового часу (Г.Кельзена, Г. Гурвича тощо), автор часто посилається не на оригінальні твори, а на їх трактування іншими вченими. Водночас, у цьому ж контексті варто звернути увагу на відверту непропорційність об'єму різних розділів дисертаційного дослідження. Передусім, його першої частини.

2. Спірним є й авторське тлумачення «поліцейської» держави (С.160), що наклало свій відбиток і на тлумачення еволюції поняття розсуду у правозастосовній діяльності. Тож, у цьому контексті доцільним було б звернення до К. Зоннефельса та його наступників.

3. Аналізуючи різні концептуальні моделі щодо процесу формування мотивів поведінки та процес вибору норм поведінки та закономірності процесів вибору мотивів у підрозділі 2.2, автор приходить до висновку, що вибір мотивів виступає як один із основоположних регуляторів особистої активної поведінки, та можливість застосування етапів побудови мотивів особистості до мотивації правозастосовувача (с. 195-203). В цілому, це не викликає заперечень. Однак, доцільно було б деталізувати, яким чином наведені у цьому підрозділі особливості формування мотиваційної та значеннєвої сфери особистості можуть безпосередньо впливати на визнання суб'єктом реалізації права в якості пріоритетних певних аспектів правової реальності та, відповідно, вибір ним норми права під час правозастосовної діяльності.

4. При з'ясуванні підстав для визначення меж розсуду суб'єкта правозастосовної діяльності при обґрунтуванні та прийнятті відповідних

рішень, однією з них автор проголошує необхідність виконання уповноваженими державою посадовими особами обов'язків щодо вжиття всіх заходів для охорони прав і законних інтересів учасників судочинства (підрозділ 2.3). Надалі перераховуються обставини розсуду уповноважених посадових осіб при використанні дозволів при здійсненні кримінального судочинства (С.207-210). Специфіка ж проблематики останнім не обмежується, тож, враховуючи її загальнотеоретичне значення, було б доречним не обмежуватися цією галуззю права, проілюструвавши відповідні положення прикладами і з інших галузей судочинства та сфер нормативно-правового регулювання. Мають місце текстуальні огріхи

Тим не менше, озвучені зауваження, окремі з яких мають рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом роботи. Теоретичні результати й наукові висновки і положення, що містяться в даній дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про належний особистий вклад здобувача в юридичну науку.

Наукові положення, висновки та пропозиції, що сформульовані у дисертації, достатньо повно викладені у дванадцяти наукових працях, серед них: шість статей у наукових фахових виданнях України, чотири – у наукових закордонних виданнях, а також тезах двох доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Основні положення, висновки і пропозиції, що містяться у дисертації, повністю відображені в авторефераті

Таким чином, дисертаційна робота на тему: «Праворозуміння та розсуд у правозастосовній діяльності. Теоретико-правове дослідження» виконана на високому науковому рівні та відповідає вимогам п.п 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її автор – Геселев Олександр Валерійович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата

юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

**Доцент кафедри суспільного розвитку та суспільно-владних відносин
Національної академії державного управління при Президентіві України
доктор юридичних наук, доцент**

Б.В. Бернадський

Ідентифікаційний номер: Бернадський Б.В.
Засвідчую: Стефанівська
- 19. 03. 2021 р.

